

information on the basis of mental representations formed by the individual. The applied psycholinguistics has meaningful prospects for applied cognitive research.

Keywords: generalized anxiety disorder, significance of worries, psychosemantic space, mental representations, narrative, psychotherapeutic care.

Подано до редакції 13.11.2021

УДК: 159.9.072+316.6

DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2021-4-2>

Вікторія Назаревич,

кандидат психологічних наук, доцент,
Рівненський державний гуманітарний університет,
вул. Степана Бандери, 12, м. Рівне, Україна,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0111-7070>

ОРГАНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ СПІЛКУВАННЯ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ З ОЗНАКАМИ ОСТРАКІЗАЦІЇ

Актуальність проблеми полягає у вивченні системи організаційних засад комунікації в освітньому середовищі з проявами остракізації, а також впливів остракізаторських тенденцій в шкільних колективах на академічний та соціальний розвиток учнів, професійні досягнення педагогів. Проаналізовано особливості формування системи спілкування в закладах освіти. Визначено, що адміністрація освітнього закладу та педагогічний колектив виступає каталізатором як у формуванні відносин співпраці, так і у виконанні навчальної роботи шкільного підрозділу. Мета статті – здійснити теоретичний аналіз організаційних аспектів системи спілкування в освітньому середовищі з ознаками остракізму. Сформовано структуру умов, які забезпечують екологічність спілкування в освітній системі: учасники відчують себе в безпеці, наявність під час навчального процесу безоціночної атмосфери, почуття тепла, активний інтерес до учнів, участь дорослих, відсутність тілесних покарань у разі порушення правил або виявлення іншої небажаної поведінки. Для реалізації мети дослідження було застосовано загальнонаукові теоретичні методи дослідження інформації, такі як: аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, індукція, дедукція, пояснення і класифікація. Розкрито фактори ризику, які впливають на успішність організації міжособистісної взаємодії: ряд зовнішніх чинників, таких як природні явища або соціальні події (конфлікт, зміна колективу, порушення структури навчального простору – зміна лідера), або внутрішні чинники, такі як поведінка педагогів та персоналу, кількість учнів, склад груп, вхід нових осіб у вже сформований колектив, нещасний випадок у групі тощо. Також, включено класифікацію факторів за Marshall, які впливають на спілкування в процесі перебування в навчальному просторі: кількість та якість взаємодій між дорослими та учнями; навчальне середовище, включаючи будівлі, аудиторії, наявні матеріали, а також сприйняття цього простору викладачами та учнями; успішність учнів; наявність атмосфери рівності між усіма суб'єктами навчальної діяльності. Вказано на роль управлінського колективу в процесі створення екологічного освітнього простору, оскільки навички комунікації адміністрації закладу значною мірою визначають ефективність роботи навчального простору та досягнення цілей. Висвітлено характерологічні особистості адміністрації, які є проявом високого рівня емоційного інтелекту, як наслідок можливості побудови ефективної системи комунікативних зв'язків: усвідомлення себе, емпатія, соціальна відповідальність, орієнтованість на реальність, товарицькість, контроль імпульсів.

Ключові слова: система спілкування, комунікація, екологічне спілкування, міжособистісна взаємодія, педагогічний колектив, ознаки остракізації.

Вступ та сучасний стан досліджуваної проблеми

В останні десятиліття науковий інтерес до якості освіти та її результатів був зосереджений на важливості організації ефективної системи спілкування в середовищі з ознаками остракізації. Це свідчить про те, що рівень прояву остракізаторських тенденцій в шкільних колективах може сприяти академічному та соціальному розвитку учнів, а також

професійним досягненням педагогів. Система комунікативних зв'язків є одним із основних аспектів освітнього процесу. Свідоме формування культури навчання та участі в організації вимагає систематичного збору, обробки та розповсюдження знань, спрямованих на оптимальну роботу організації.

Явище неприйняття в закладах освіти викликає розвиток не екологічності процесу навчання та нівелювання позитивного і творчого потенціалу

педагогічного, а також навчального колективів. Суб'єкти просвітницької діяльності часто стикаються з насильницькими і злочинними діями, які зумовлюють необхідність вивчення психолого-педагогічних аспектів системи спілкування в освітньому середовищі з ознаками остракізму. Така ситуація робить необхідним втручання освітньої спільноти у вирішення проблеми існування проявів ізоляції. Так збільшується ймовірність того, що рішення будуть життєздатними, на відміну від втручання в мікросоціум освітнього закладу. Оскільки тут учасники не є виробничими одиницями промислової чи комерційної організації, а беруть участь у навчальному процесі, який є, насамперед, актом спілкування (Bulhakova, 2018; Velitchenko, 2006).

Проблема, викладена у цьому дослідженні, базується на необхідності змін освітнього контексту, як наслідку сучасних соціальних, фінансових та технологічних факторів, та їх впливів на клімат навчального середовища. Важливість цього дослідження полягає в його спробах знайти ефективні заходи формування системи спілкування, які можуть створити належні умови для розвитку життєтворчості всіх суб'єктів освітньої діяльності. Адже ефективне міжособистісне спілкування між усіма членами шкільної спільноти та комунікативні навички адміністративного поля мають вирішальне значення.

Запропоновані визначення системи міжособистісного спілкування різняться, але мають спільну характеристику, пов'язану з якістю та особливостями шкільного життя, оскільки їх сприймають учасники. Термін позначає спосіб переживання взаємодії між учасниками педагогічних подій та явищ (Remboldt, 1998). Міжособистісна взаємодія зосереджена на емоціях та описує міжособистісні стосунки учасників навчальної діяльності (Goodman, 1998). Шкільний клімат стосується якості та характеру шкільного життя, оскільки він формує норми і цінності міжособистісних відносин та соціальних взаємодій, а також організаційних процесів та структур (Hansen, 1998). Комунікативні процеси задають тон для всього викладання та навчання в освітньому просторі, і, як показують дослідження, передбачають здатність учнів вчитися та розвиватися в умовах екологічного світосприйняття (Cohen, 2006).

Шкільний досвід записується як процес, в якому учасники взаємодіють на основі дії принципів, правил та цінностей, що стосуються навчання, адміністрування, а також стосунків освітнього закладу з сім'єю та ширшим оточенням (Freiberg, 1998). Відповідні та альтернативні терміни, що окреслюють концепції системи спілкування в навчальних колективах, можуть бути «психологічний клімат», «педагогічний клімат» та «педагогічна атмосфера» (Marshall, 2004). Культура побудови контактів впливає на все, що відбувається всередині навчального закладу: співпрацю персоналу, здібності та їх готовність змінюватися, практику навчання та стосунки між батьками (McEvoy, Welker, 2000).

Мета та завдання

Здійснити теоретичний аналіз організаційних аспектів системи спілкування в освітньому середовищі з ознаками остракізму.

Відповідно до зазначеної мети, було висунуто такі завдання:

1. Проаналізувати особливості формування системи спілкування в закладах освіти;
2. Розкрити фактори ризику, які впливають на успішність організації міжособистісної взаємодії;
3. Вказати на роль управлінського колективу в процесі створення екологічного освітнього простору.

Методи дослідження

Для реалізації мети дослідження було застосовано загальнонаукові теоретичні методи дослідження інформації, такі як: аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, індукція, дедукція, пояснення і класифікація.

Результати

Gordon R., Alston J. відзначають, що завдяки комунікації формується культура організації, а робоча сила заохочується до розробки, отримання та обробки інформації, прийняття рішень та планування (Gordon, Alston, 2010). Адміністрація освітнього закладу та педагогічний колектив виступає каталізатором як у формуванні відносин співпраці, так і у виконанні навчальної роботи шкільного підрозділу. Директор (завуч, завідувач кафедри, декан, ректор і т. д.) є центральним регулятором шкільного клімату.

Система спілкування в освітньому просторі, визначається нами як спосіб переживання взаємодії учасників педагогічних подій та явищ. Olweus D. вказує, що система міжособистісної взаємодії є відображенням особистого досвіду в закладі освіти. Отже, екологічність освітньої системи спілкування існує при забезпеченні педагогічним колективом ряду умов (Olweus, Limber, Mihalic, 1999):

- Учасники відчувають себе в безпеці;
- Наявність під час навчального процесу безоціночної атмосфери;
- Підтримка кожного з суб'єктів навчального простору;
- Почуття тепла, активний інтерес до учнів та участь дорослих;
- Встановлення меж неприпустимої поведінки;
- Відсутність тілесних покарань у разі порушення правил або виявлення іншої небажаної поведінки;
- Дорослі виступають як позитивні приклади для наслідування.

Таке середовище впливає на всіх, хто має відношення до освітнього закладу: педагогів, учнів, батьків та ширшу громадськість. Ефективна система міжособистісної взаємодії сприяє професіоналізації вчителів, розвитку та прогресу учнів на суспільно-політичному, емоційному, моральному та академічному рівнях, як наслідок мінімізує явища остракізму або проявів соціальної ізоляції. Таке середовище являє собою конструктивний досвід, який готує учнів до формування особистісних форм

позитивних взаємовідносин у суспільстві (Remboldt, 1998).

Огляд відповідних досліджень показує, що існує 10 фундаментальних вимірів, які формують індивідуальний досвід у навчальному закладі, згруповані в чотири категорії (Cohen, 2006):

- Безпека (фізична, соціальна та емоційна);
- Навчання та засвоєння знань (якість викладання, соціальні, емоційні та етичні навички для навчання, підвищення кваліфікації педагогів та лідерство);
- Міжособистісні стосунки (толерантність до різноманітності, почуття спільності, співпраця та згуртованість);
- Середовище (простір, матеріали та час).

Отже ефективна система спілкування всередині навчальних колективів стосується контексту міжособистісних стосунків. Позитивний педагогічний вплив активізує мотивацію та бажання толерантного сприйняття інших, почуття цілісності та згуртованості суб'єктів освітньої діяльності, унеможливорює формування явища остракізму. Варто зазначити, що шкільний клімат, який відчуває індивід на початку свого навчального шляху, є основою, на якій він будує навчальні здібності та досвід.

Розглядаємо остракізм як інтенсивну форму психологічного насильства, жертви якого в два рази частіше страждають на психічні розлади, ніж індивіди, які піддаються традиційному знущанню (Gordon, 2010). Ефекти явища остракізації різні, але дослідження показують, що вони більшою мірою негативно впливають на молодь, ніж на осіб пубертатного або зрілого віку. Студентство часто страждає з більшою ймовірністю та оригінальністю, оскільки особа цього вікового періоду, проходить активний інтелектуальний та особистісний розвиток (Goodman, 1998).

Ознаки соціальної ізоляції в освітньому середовищі розрізняються та можуть включати в себе:

- Пригнічений емоційний стан під час навчального процесу або після перебування в академічній групі;
- Скритність, сором'язливість, тенденція до замовчування свого особистого життя (Fullan, 2017);
- Вихід від спілкування з сім'єю, друзями і спільної діяльності;
- Уникання групових зборів;
- Не притаманний індивіду низький рівень успішності;
- Різкі зміни в настрої, поведінці, сні або апетиті;
- Уникання дискусій про університет або інше освітнє середовище (Howard, Howell, 1987).

Багато факторів можуть сприяти виникненню соціальної ізоляції, деякі з яких взаємодіють один з одним і можуть їх підсилити. Майже всі ці чинники обертаються навколо питання про те, як вони впливають на здатність індивіда брати участь в житті суспільства. Причина такого підходу полягає в тому, що така взаємодія є обов'язковою передумовою для встановлення соціальних контактів.

Структура комунікативних проявів може бути порушена цілим рядом зовнішніх чинників, таких як природні явища або соціальні події (конфлікт, зміна колективу, порушення структури навчального простору – зміна лідера), або внутрішні чинники, такі як поведінка педагогів та персоналу, кількість учнів, склад груп, вхід нових осіб у вже сформований колектив, нещасний випадок у групі тощо (Goodman, 1998). Ситуація наявності одного з вище перерахованих факторів у контексті соціальної взаємодії, розглядається як – кризовий стан, що, зі свого боку, формує розвиток негативіських настроїв у навчальному середовищі, та прояви остракізаторських нахилів, як спроби збереження цілісності колективу (Hansen, 1998).

Freiberg Н. вказує, що використання факторів ризику як одного з інструментів для оцінки клімату можуть допомогти психолого-педагогічній структурі навчального закладу вносити усвідомлені та значущі зміни в систему міжособистісного спілкування для подолання кризових станів, таких як остракізм (Freiberg, 1998).

Для мінімізації ознак остракізації у навчальних групах, слід вжити заходів, а саме: вивчення рівня готовності дітей до школи, дослідження пізнавальної та емоційної компетентності педагогів у питаннях психічного здоров'я, збір інформації про сімейне походження та здоров'я учнів, налагодження співпраці між навчальними закладами, батьками, адміністрацією та викладачами, формування заздалегідь визначених правил міжособистісної взаємодії в ситуації неприйняття. За словами Marshall M. (2004), на систему спілкування впливають такі фактори:

- Кількість та якість взаємодій між дорослими та учнями;
- Навчальне середовище, включаючи будівлі, аудиторії, наявні матеріали, а також сприйняття цього простору викладачами та учнями;
- Успішність учнів;
- Наявність атмосфери рівності між усіма суб'єктами навчальної діяльності.

Отже, прихильність дотримання правил діяльності освітнього закладу та позитивні відгуки викладачів – це два аспекти педагогічного клімату, які впливають на досвід та самооцінку учнів (Hoge et al., 1999). Крім того, спеціальний дослідницький проєкт шкільного клімату Haynes N., з високим рівнем факторів ризику показав, що ефективна система спілкування може значною мірою вплинути на успішність учнів (Haynes et al., 2000). Згідно з результатами іншого дослідницького проєкту, McEvoy А. позитивні міжособистісні стосунки та збільшення можливостей навчання для учнів у всіх психолого-педагогічних умовах можуть підвищити рівень досягнень та зменшити рівень прояву остракізаторських нахилів (McEvoy, Welker, 2000).

Щодо ролей викладацького та адміністративного персоналу, Taylor D., Tashakkori A. (2005) виявили, що існування позитивного клімату в навчальному

закладі пов'язане з підвищеним почуттям задоволеності роботою педагогічного складу. Організація системи спілкування в навчальному підрозділі – це колективна, скоординована і, певною мірою, дисциплінована діяльність всього колективу. Коли педагоги та студенти перебувають у середовищі, яке їх цікавить, вони розглядають свій повсякденний досвід викладання та навчання як позитивний процес (Fullan, 2017). Це заклади, де персонал проявляє пристрасний професіоналізм і користується розширеними можливостями для колегіального діалогу, вирішення проблем та побудови спільноти, і де культура заохочує залучення учнів до громадських служб та прихильність учителів до постійного розвитку викладання (Johnson, 2015).

Обговорення

Оцінка системи спілкування в освітньому закладі з ознаками остракізації – один із способів забезпечення її позитивних характеристик. Середовище співпраці та навчання засноване на соціальному та емоційному просторі освіти, що є відображенням міжособистісної взаємодії (Routman, 2002). Процес оцінювання спрямований зазвичай на виявлення рівня існування в середовищі остракізаторських нахилів та проектування подальшого вдосконалення системи комунікації, для створення простору з позитивною шкільною культурою. Традиційно в оцінці успішності організації системи спілкування вивчають результати опитувальника учнів старшої школи і студентів останніх курсів. Як підкреслює Freiberg Н., «процес зворотного зв'язку дозволяє учням бути громадянами, а не туристами у своїй школі, оскільки вони усвідомлюють, що мають можливість брати участь у формуванні освітнього процесу» (Freiberg, 1998). Психологічний клімат та взаємини в навчальному середовищі є одним з основних напрямків оцінювання ефективності організації у програмах спілкування. Зокрема, у процесі оцінювання звертається увага на такі критерії якості:

- Відносини між вихователями: якість спілкування, творча співпраця та колективні дії, регулярні зустрічі та співпраця з акцентом на педагогічні та навчальні питання (Mousena, 2016).

- Відносини між викладачами та студентами, а також між самими студентами: взаємовідносини педагог-учень-педагог, розвиток ініціатив для творчої співпраці вчитель-учень, поведінка учнів, що відповідає правилам освітнього закладу, та участь учнів у формулюванні регуляторної практики, що стосується шкільного життя (Mousena, 2016).

- Відносини між закладом та батьками: ефективні механізми регулярного та двостороннього спілкування між школою та батьками, якість обміну інформацією з батьками, розробка ініціатив для творчої співпраці з Асоціацією батьків (Mousena, 2016).

- Відносини між навчальним середовищем та агентствами: конструктивна комунікація та співпраця з органами освіти та установами, місцевою громадою

та широким суспільством, частота, зміст та якість спілкування (Mousena, 2016).

Процес оцінки та мінімізації ознак остракізації розуміється як круговий процес, що складається з п'яти етапів включаючи:

- Підготовка та планування;
- Оцінка сильних сторін, недоліків та потреб;
- Розуміння результатів оцінки;
- Розробка та застосування плану дій;
- Переоцінка досягнутого та розробка наступного етапа.

Оцінка показників базується на даних, зібраних за допомогою якісних й кількісних методів та засобів спостереження і запису. Якість освіти значною мірою є функцією якості шкільного клімату, яку можна суттєво покращити, особливо якщо її розуміють та оцінюють внутрішні особи, які беруть участь у навчальному процесі. Поєднання методів і прийомів спостереження та запису є найефективнішим способом перехресної перевірки та інтерпретації даних, а також визначення цілей для кожного з етапів оцінки (Howard, Howell, 1987).

Відмічаємо, що фахівці педагогічного, соціального та психологічного спрямування роботи навчального закладу, мають володіти високим рівнем навиків спілкування як соціальної діяльності, яке присутнє як на міжособистісному рівні, так і на рівні організації. Такі фахівці повинні володіти наступними навичками:

- Когнітивні навички: фундаментальні знання, що належать до їх професії, що характеризують її та відрізняють від інших професій;

- Технічні навички: навички, пов'язані з використанням інструментів відповідних професій;

- Соціальні та комунікативні навички: здатність особистості ефективно взаємодіяти з іншими на професійному рівні (Glanz, 2006).

Отже, колективна робота, організована на основі ефективного спілкування, емоційного інтелекту та співпереживання, дійсно може сприяти вирішенню проблеми остракізму в навчальному закладі та створенню позитивного шкільного клімату.

Наступним важливим аспектом організації системи спілкування в освітньому середовищі з ознаками остракізації є навички комунікації з адміністрацією закладу. Комунікативні навички управлінського колективу, значною мірою визначають ефективність роботи навчального простору та досягнення цілей. Дослідження Glanz J. показали, що такі суб'єкти освітянського середовища приділяють багато часу спілкуванню з учнями, іншими вихователями, батьками, органами освіти та іншими особами, які мають відношення до середовища освіти (Glanz, 2006). Згідно з деякими висновками, їх спілкування не є жорстко спланованим, а приймає характеристики спонтанності і розслабленості, при отриманні або наданні зворотного зв'язку або оцінки ефективності спілкування. Крім того, зростає роль комунікації, яку взяли на себе адміністративні службовці, головним чином через

можливості, які надають нові технології. Gordon R., Alston J. (2010) виділяють чотири комунікативні ролі керівників: а) агент зв'язку, б) одержувач повідомлення, в) керівник, г) шукач зв'язку.

Зауважуємо, що управлінська складова навчального закладу також відіграє важливу роль у формуванні та прояві тенденцій відкидання або

ізоляції. Такі працівники повинні володіти значними навичками спілкування, бути демократичними та сприяти співпраці. Розуміння ставлення та поведінки вихователів є однією з цілей керівництва, яке вимагає від них бути емоційно-компетентними. Особи з високим емоційним інтелектом характеризуються наступними навичками (див. табл. 1):

Таблиця 1

Показники емоційного інтелекту особистості

Характеристики особистості адміністрації	Системи емоційно-когнітивного аналізу особистості
Усвідомлення себе	Зрозумійте, як вони переживають власні емоції
Емпатія	Будьте чутливі і зрозумійте почуття інших
Соціальна відповідальність	Пропонуйте допомогу добровільно та охоче
Орієнтованість на реальність	Сприймайте речі такими, якими вони є
Товариськість	Розвивайте міжособистісні стосунки, підходьте до інших та піклуйтеся про їхні інтереси
Контроль імпульсів	Керуйте ситуаціями, які можуть викликати розлад або гнів

Отже, адміністративний колектив навчального закладу з переліком вищезазначених якостей є важливою складовою при організації системи спілкування та забезпечує успішність елементів, які впливають на формування різних аспектів спілкування в навчальних колективах (Cohen, 2006):

- Екологія;
- Середовище;
- Організація;
- Культура.

Освітнянська спільнота для організації ефективної системи спілкування в середовищі з ознаками остракізму має обирати політику, яка сприяє цілісному розвитку всіх учасників навчального процесу – соціальну, емоційну, моральну, політичну та інтелектуальну складові (Hansen, 1998). Сприяти інтегрованій системі подолання перешкод під час навчання і розвитку системи толерантності всередині навчального закладу та поза його межами.

Висновки

Вивчення проблеми організації системи спілкування в освітньому середовищі з ознаками остракізації дало можливість розкрити психологічний зміст міжособистісної взаємодії як спосіб переживання учасниками педагогічних подій та явищ. А також, що система спілкування є відображенням особистого досвіду в закладі освіти.

Показано, що екологічність освітньої системи спілкування існує тоді, коли педагогічний колектив забезпечує такі умови коли: учасники відчують себе в безпеці, наявність під час навчального процесу безоціночної атмосфери, відчують підтримку кожного з суб'єктів навчального простору. А проте дорослі виступають як позитивні приклади для наслідування та інше.

На основі узагальнення стану порушеної проблеми, було визначено умови, які формують

індивідуальний досвід у навчальному закладі, а саме: безпека, навчання та засвоєння знань, характер міжособистісних стосунків та умови середовища. Вищезазначене сприяє активізації мотивації та бажання толерантного сприйняття інших, виникненню почуттів цілісності та згуртованості суб'єктів освітньої діяльності, унеможливленню формування явища остракізму.

Вказано на ряд зовнішніх чинників, таких як природні явища або соціальні події (конфлікт, зміна колективу, порушення структури навчального простору – зміна лідера), або внутрішні чинники, такі як поведінка педагогів та персоналу, кількість учнів, склад груп, вхід нових осіб у вже сформований колектив, нещасний випадок у групі тощо, які можуть порушувати структуру комунікативних проявів. Також, включено класифікацію факторів за Marshall, які впливають на спілкування в процесі перебування в навчальному просторі:

- Кількість та якість взаємодій між дорослими та учнями;
- Навчальне середовище, включаючи будівлі, аудиторії, наявні матеріали, а також сприйняття цього простору викладачами та учнями;
- Успішність учнів;
- Наявність атмосфери рівності між усіма суб'єктами навчальної діяльності.

Виявлено, що існування позитивного клімату в навчальному закладі пов'язане із підвищеним почуттям задоволеності роботою педагогічного складу. Організація системи спілкування в навчальному підрозділі – це колективна, скоординована і, певною мірою, дисциплінована діяльність всього колективу.

Відмічено, оцінку системи спілкування в освітньому закладі з ознаками остракізації як один зі способів забезпечення її позитивних характеристик, а

також розкрито наступні етапи оцінки та мінімізації ознак остракізації: підготовка та планування; оцінка сильних сторін, недоліків та потреб; розуміння результатів оцінки; розробка та застосування плану дій; переоцінка досягнутого та розробка наступного етапу.

Розкрито один з найважливіших аспектів організації системи спілкування в освітньому середовищі з ознаками остракізації, а саме: навички комунікації адміністрації закладу. Останні дійсно значною мірою визначають ефективність роботи навчального простору та досягнення цілей. Висвітлено характерологічні

особливості адміністраторів, які є проявом високого рівня емоційного інтелекту.

Найбільш суттєвими ознаками в цьому процесі виступають: усвідомлення себе; емпатія; соціальна відповідальність; орієнтованість на реальність; товариськість; контроль імпульсів.

Подальший розгляд цієї проблеми вбачаємо в більш розгорнутому вивченні різних аспектів організації міжособистісного спілкування в навчальних колективах з ознаками остракізації, та розробки системи попередження виникнення проявів соціального неприйняття.

References

1. Bulhakova, O. (2018). Students' psychological readiness for social interaction: system and subjective approach. *Science and Education*, 1, 117–123 [in English].
2. Velitchenko, L. K. (2006). Kontseptualni osnovy vyznachennia poniattia pedahohichnoi vzaemodii [Conceptual bases of defining the concept of pedagogical interaction]. *Science and Education*, 5-6, 19–24 [in Ukrainian].
3. Cohen, J. (2006). Social, emotional, ethical, and academic education: Creating a climate for learning, participation in democracy, and well-being. *Harvard Educational Review*, 2 (76), 201–237 [in English].
4. Freiberg, H. J. (1998). Measuring school climate: Let me count the ways. *Educational Leadership*, 1 (56), 22–26 [in English].
5. Fullan, M. (2017). *Indelible Leadership. Always Leave Them Learning*. Thousand Oaks, CA: Corwin [in English].
6. Olweus, D., Limber, S., Mihalic, S. (1999). Blueprints for Violence Prevention. Book Nine: Bullying Prevention Program. Boulder, CO: Center for the Study and Prevention of Violence [in English].
7. Glanz, J. (2006). *What every principal should know about collaborative leadership*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press [in English].
8. Goodman, E. M. (1998). Effective in-house suspension. *Educational Leadership*, 1 (56), 39–41 [in English].
9. Gordon, R., Alston, J. (2010). *School Leadership and Administration*. New York: McGraw-Hill [in English].
10. Hansen, J. M. (1998). Creating a school where people like to be. *Educational Leadership*, (56), 14–17 [in English].
11. Haynes, N. M., Emmons, C., Comer, J. P. (2000). *Elementary and Middle School Climate Survey*. New Haven, CT: Yale University Child Study Center [in English].
12. Hoge, D. R., Smit, E. K., Hanson, S. L. (1999). School experiences predict changes in self-esteem of sixth and seventh grade students. *Journal of Educational Psychology*, 82, 117–127 [in English].
13. Howard, E., Howell, B. (1987). Brainard, editors. *Handbook for Conducting School Climate Improvement Projects*. Bloomington: Phi Delta Kappa Educational Foundation [in English].
14. Johnson, J. (2015). Getting your message out (and why It's not enough). *Educational Leadership*, 7 (72), 10–16 [in English].
15. Marshall, M. L. (2004). *Examining School Climate: Defining Factors and Educational Influences* [white paper, electronic version]. Retrieved from *Georgia State University Center for School Safety, School Climate and Classroom Management*. Retrieved from <http://education.gsu.edu/schoolsafety/> [in English].
16. McEvoy, A., Welker, R. (2000). Antisocial behavior, academic failure, and school climate: A critical review. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 8, 130–140 [in English].
17. Mousena, E. (2016). An overview of evaluation models on early childhood education and care. *Theory and Research in the Sciences of Education, International e-journal*, 14, 47–62 [in English].
18. Taylor, D. L., Tashakkori, A. (2005). Decision participation and school climate as predictors of job satisfaction and teacher's sense of efficacy. *Journal of Experimental Education*, 3 (63), 217–227 [in English].
19. Remboldt, C. (1998). Making violence unacceptable. *Educational Leadership*, 1 (56), 32–38 [in English].
20. Routman, R. (2002). Teacher talk. *Educational Leadership*, 6 (59), 32–35 [in English].

Victoria Nazarevich,
*PhD (Candidate of Psychological Sciences),
associate professor,
Rivne State University of Humanities,
12, Stepana Bandera Str., Rivne, Ukraine*

ORGANIZATION OF COMMUNICATION SYSTEM IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT WITH SIGNS OF OSTRACISM

The article examines the system of organizational principles of communication in the educational environment with manifestations of ostracism and the influence of ostracizing tendencies in school groups on the academic and social development of students and the professional achievements of teachers. The peculiarities of the communication system formation in educational institutions are analyzed. It is determined that the administration of the educational institution and the teaching staff acts as a catalyst both in the formation of cooperative relations and in the implementation of educational work of the school unit. The aim of the study was to carry out a theoretical analysis of organizational aspects of communication systems in the educational environment with signs of ostracism. The structure of conditions for ecological communication in the educational system was formed: participants feel safe, the presence of an atmosphere without grading during the educational process, a sense of warmth, active interest in students, the compassion of adults, no corporal punishment in case of violation of rule or other unacceptable behaviour. Such general scientific theoretical methods of information study as analysis, synthesis, abstraction, generalization, induction, deduction, explanation and classification were used to achieve the aim of the study. Risk factors that affect the success of interpersonal interaction are revealed: a number of external factors, such as natural phenomena or social events (conflict, change of collective, disturbance of the structure of educational space - change of leader), or internal factors, such as the behaviour of teachers and staff, number of students, group composition, entry of new persons into an already formed group, an accident in the group, etc. The classification of Marshall factors that affect communication during the learning space is included: the number and quality of interactions between adults and students; learning environment, including buildings, classrooms, available materials, as well as the perception of this space by teachers and students; student's success; the presence of an atmosphere of equality between all subjects of educational activity. The role of the management personnel in the process of creating an ecological educational space is indicated, because the communication skills of the administration of the institution largely determine the effectiveness of the educational space and the achievement of goals. The characterological features of the administration are reflected, which are a manifestation of a high level of emotional intelligence, as a consequence of possibility of building an effective system of communicative ties: self-awareness, empathy, social responsibility, focus on reality, sociability, control of impulses.

Keywords: communication system, communication, ecological communication, interpersonal interaction, pedagogical collective, signs of ostracism.

Подано до редакції 17.11.2021

УДК: 004.855.3:[613.86-057.87:37.091.2]:614.44
DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2021-4-3>

Олексій Чебикін,
*доктор психологічних наук, професор,
дійсний член НАПН України,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7905-2708>*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ МОЖЛИВОСТЕЙ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСНОВ ЕМОЦІЙНОГО ЗДОРОВ'Я УЧАСНИКІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ КОРОНАВІРУСНОЇ ПАНДЕМІЇ

У статті розглядаються можливості вивчення психологічних основ емоційного здоров'я осіб, задіяних в навчальну діяльність в умовах пандемії COVID-19. Показано, що психологічні основи емоційного здоров'я тривалий час побічно вивчалися в рамках проблеми психічного здоров'я. В останні роки розширилися дослідження, де самостійно предметом стають різні аспекти емоційного здоров'я. Проте нерідко здійснюються спроби розкрити його зміст, лише спираючись на окремі ознаки, такі як тривожність, агресивність та ін. До того ж є неоднозначні підходи до його розуміння як суто психологічного феномену. Процес пізнання цього явища показав, що особливої важливості в сучасних умовах набуває проблема емоційного здоров'я студентів та педагогів